

KOPPLING TILL LÄROPLANEN

Moment 3: Min påverkan

Här visas momentets kopplingar till läroplanens övergripande mål och riktlinjer såväl som syfte och centralt innehåll i gymnasiegemensamma ämnen (Nk, Sh, Sv, Sv2, Hi, Re). Andra ämnen kan och bör förstås involveras och arbetslagen kan gemensamt titta efter kopplingar till examensmålen för varje program och avgöra hur de egna karaktärsämnen kan bidra till momentet och frågeställningarna.

Utdrag ur Gy11

ÖVERGRIPANDE MÅL OCH RIKTLINJER

2.1 Kunskaper

Det är skolans ansvar att varje elev:

- kan lära, utforska och arbeta både självständigt och tillsammans med andra och känna tillit till sin egen förmåga,
- kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för kunskapssökande,
- informationsbearbetning, problemlösning, skapande kommunikation och lärande,
- har kunskap om de mänskliga rättigheterna har kunskaper om samhälls- och arbetsliv

- har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv
- har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor,
- har kunskaper om internationell samverkan och globala samband och kan bedöma skeenden ur svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv, och
- kan observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån perspektivet hållbar utveckling

2.2 Normer och värden

Skolans mål är att varje elev

- kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personlig erfarenhet
- respekterar andra människors egenvärde och integritet
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen, och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv

2.3 Elevers ansvar och inflytande

Skolans mål är att varje elev:

- utifrån kunskap om demokrati utövar inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan
- utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv och stärker sin tilltro till den egna förmågan att själv och tillsammans med andra ta initiativ, ta ansvar och påverka sina villkor

SYFTE GYMNASIEGEMENSAMMA ÄMNE:

Naturkunskap

- Förmåga att använda kunskaper om naturvetenskap för att diskutera, göra ställningstaganden och formulera olika handlingsalternativ.
- Kunskaper om naturvetenskapens roll i aktuella samhällsfrågor och i förhållande till hållbar utveckling.
- Kunskaper om olika livsstilars konsekvenser såväl för den egna hälsan som för folkhälsan och miljön.

Samhällskunskap

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.

- Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse för dagens samhälle samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.
- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.

Historia

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att söka, granska, tolka och värdera källor utifrån källkritiska metoder och presentera resultatet med varierande uttrycksformer.

Religion

- Förmåga att använda etiska begrepp, teorier och modeller

Svenska

- Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma muntliga framställningar och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.
- Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.

Svenska 2

- Förmåga att kommunicera i tal och skrift och anpassa språket till ämne, syfte, situation och mottagare.
- Förmåga att använda ett rikt ordförråd på ett sätt som är relevant för sammanhanget.
- Förmåga att strukturera, referera, värdera och kritiskt granska innehållet i muntligt och skriftligt språk.
- Förmåga att läsa och reflektera över texter av olika slag.

CENTRALT INNEHÅLL GYMNASIEGEMENSAMMA ÄMNE:

Naturkunskap

- Frågor om hållbar utveckling, energi, klimat och ekosystempåverkan. Ekosystemtjänster, resursutnyttjande, och ekosystemens bärkraft.
- Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.
- Naturvetenskapligt förhållningssätt, hur man ställer frågor som går att undersöka naturvetenskapligt och hur man går tillväga för att ställa företeelser i omvärlden under prövning

Samhällskunskap

- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter
- Källkritik. Metoder för att söka, kritiskt granska, värdera och bearbeta information från källor i digital och annan form.
- Presentation i olika former, till exempel debatter och debattinlägg.

Historia

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välstånd, teknisk utveckling, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, kolonialism, diktaturer, folkmord och konflikter.
- Tolkning och användning av olika slags källmaterial i digital och annan form.

Religion

- Individens och grupperns identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel religiösa skrifter, traditioner, sociala medier samt historiska och nutida händelser.
- Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara.
- Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.

Svenska

- Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av såväl digitala som andra presentationstekniska hjälpmedel för att stödja och förbättra muntliga framställningar. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.

- Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion. Språkriktighet, dvs. vilka språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang. Användning av digitala verktyg för textbearbetning samt för respons på och samarbete när det gäller texter

Svenska 2

- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare. Strategier för att förstå och göra sig förstådd i samtal och diskussioner. Deltagande i samtal och diskussioner, där språk, innehåll och disposition anpassats till ämne, syfte, situation och mottagare, och där argument används för att tydliggöra egna åsikter och bemöta andras argument. Användning av såväl digitala som andra presentationstekniska hjälpmedel för att stödja och förbättra muntliga framställningar.
- Läsning av och samtal om texter som används i vardags-, samhälls-, studie- och arbetsliv
- Reflektion över språkinläring, med tonvikt på hur muntliga situationer och texter kan användas för att bygga upp ordförrådet och utveckla språket.

VERKTYG: ABCD

En guide till ABCD-metoden för gymnasieelever

Följ den här guiden tillsammans med de instruktioner du får från din lärare.

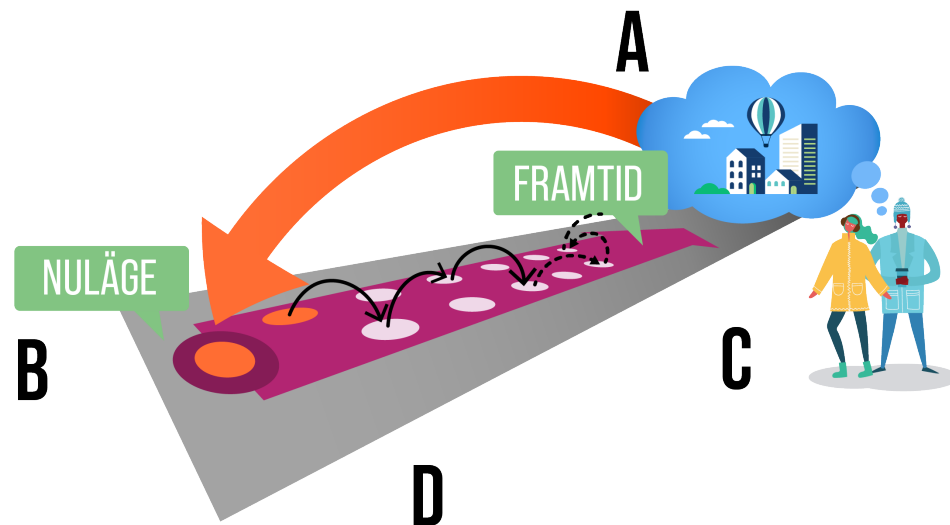
Om guiden

Se det här som ett verktyg för dig i gymnasiet för att få en förståelse för hur vi kan driva hållbar utveckling där vi befinner oss, eller i samarbeten. Det här är den processen som många företag genomgår när de gör detta för att få en systematiskt helhetsbild och helhetskontroll på deras företags hållbarhet.

Om ABCD-metoden

Vår värld är snabbföränderlig och komplex. Detta beskrivs ofta som en VUCA-world där bokstäverna står för Volatile (ombytlig), Uncertain (osäker), Complex (komplex) och Ambiguous (tvetydig). Termen myntades på The U.S. Army War College för att beskriva hur världen blivit sedan kalla kriget, och har sedan dess använts för att beskriva vår värld som stort, särskilt inom företagsvärlden och politiken.

För att kunna driva förändring i en sådan värld måste vi anpassa sättet vi planerar och arbetar på. Det är ur den här förståelsen som forskning kring s.k. backcasting och ABCD-metoden uppkom. Det vi gör i den metoden är helt enkelt att vi utgår ifrån något, ett mål/ vision, och har det som vår ledstjärna, för att kunna vara anpassningsbara i hur vi kommer fram dit.¹

¹ <https://www.forbes.com/sites/sunniegiles/2018/05/09/how-vuca-is-reshaping-the-business-environment-and-what-it-means-for-innovation/?sh=5e060faeeb8d>

ABCD-PROCESSEN

Det vi måste komma ihåg när vi gör vår ABCD är att det är en cyklisk process. Med cyklisk menas att vi börjar med att göra hela processen en gång, sen går vi tillbaka när vi lärt oss mer eller gjort lite mer och förfinar varje steg, utifrån det vi lärt oss. I en komplex värld så behöver vi alltid gå tillbaka och förfina våra planer utifrån allt vi lärt oss. En ABCD-dialog görs sig bäst i grupp och workshopformat, med olika människor och perspektiv.

1. A-steget: Visionen

Här tar ni den skola, organisation, produkt, struktur eller process som ni vill utveckla till att bli mer hållbar och föreställer er en framtidsbild över hur den kan se ut när den inte bryter mot principerna för hållbarhet. Exempel: Staden Eindhoven i Nederländerna, föreställde sig en hållbar stad och tillsammans med olika partners och organisationer började de förtydliga en bild över hur det skulle kunna se ut.

2. B-steget: Nuläget

Gå nu tillbaka till nuläget, där ni är idag. Hur skiljer sig nuläget för skolan, produkten, organisationen, processen eller vad det nu är ni studerar, från visionen ni målade upp i A-steget?

Lista vilka svagheter som nuläget har jämfört med visionen. Vad skulle behöva ändras?
Lista också vilka styrkor som nuläget har jämfört med visionen. Exempelvis så kanske ni har en stor mängd människor som kan hållbarhet i skolan så det blir enklare att involvera fler. Ett annat exempel på styrka är om ni kanske redan använder 100% förnybar energi eller bara serverar ekologiskt odlad mat i matsalen.

3. C-steget: Brainstorma lösningar

Nu vet ni vart ni vill nå i och med visionen som ni satt upp, och ni har jämfört den med nuläget. Då kan ni nu börja kreativt brainstorm:a fram olika idéer på lösningar som för er närmare visionen som ni satte upp i A. Vissa idéer kanske tar er hela vägen till A direkt, andra idéer kanske inte är helt hållbara men de för er åtminstone framåt till nästa steg. Tänk högt och lågt, stort och litet. Ni kanske också kommer på vilka ni skulle vilja

samarbeta med eller påverka för att enklare komma fram till A, eller så kanske ni hittar lösningar som ni inte visste fanns för att ni inte tittat.

4. D-steget: Prioritering

I detta steg tar ni nu med er kunskaperna ni har samlat på er om gapet mellan "A" och "B", samt alla förslag i "C" och utifrån det så ska ni prioritera vilka åtgärder ni ska göra först. Ni kanske har identifierat i "C" att ni måste veta mer om något, då kanske det prioriteras först. Sen kanske ni hittar saker ni kan göra tidigt för att vara bättre förberedda på andra steg och förslag som ni skrivit ner. Det här är det strategiska steget i ABCD-processen, där ekonomi och taktik kommer in i bilden. Ekonomin här är inte en hållbarhetsaspekt i sig, men något vi tar med för att se när och hur vi kan ta nästa steget på resan mot full hållbarhet.

LED EN ABCD-WORKSHOP

En ABCD är tänkt som ett gemensamt arbetssätt i dialog eller workshopsformat, men kan också vara ett tankesätt för dig själv när du funderar själv. Det kan göras formellt i workshops eller likaväl informellt i ett ledigt samtal.

Gör såhär:

Samla de individer i skolan eller organisationen som ska samarbeta i processen till en workshop.

1. Utse en person som får ta rollen av moderator, alltså den som antecknar och leder samtalet. Det kan också delas upp till en person som leder samtalet och en som antecknar om ni vill.
2. Moderatören förbereder en tavla med 4 olika kategorier/kolumner och döper dem till "A", "B", "C" och "D", enligt stegen i ABCD-processen (som bilden visar):
3. Börja sen tillsammans skissa ner era tankar på A och sedan B osv.

Kanske kommer någon på en lösning till C-listan redan när någon nämnde ett problem i B - det gör ingenting, skriv då ner det i C och gå sedan tillbaka dit ni var. Detta är en kreativ process och tankarna och associationerna kommer säkert hoppa mellan stegen, det är ok!

Moderatorns roll:

1. Öppna samtalet i A-steget
2. Leda samtalet lite försiktigt utan att styra
3. Anteckna det som sägs i rätt kolumn. Fråga gärna den som sa något om det som skrevs på tavlan är så de menade eller om det ska skrivas annorlunda.

Låt D-steget få ta tid för att landa i något konkret som vad nästa steg som behöver göras är för att nå visionen i A. Det kan vara att ta reda på saker eller börja göra något särskilt.

Efter samtalet kan det vara bra att sammanställa anteckningarna på tavlan till ett

dokument som skickas ut till de som var med under samtalet. Anteckningarna används för att alla ska kunna komma ihåg vad som sas under workshopen och för att ni ska kunna följa upp ert arbete.

Uppföljning

Vid en ev. uppföljning börjar ni igen i A och sedan går ni vidare. Kanske ser ni då att vissa punkter flyttas runt mellan kolumnerna. På det sättet lär vi oss över tid, förfinar visionen i "A" över tid, och vi får ett sätt att planera och anpassa oss i en föränderlig värld.

<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	<u>D</u>

Exempel på hur man kan organisera tavlan

VERKTYG: PROBLEMTRÄD

En guide till systematisk hållbarhetsanalys

Följ den här guiden tillsammans med de instruktioner du får från din lärare.

Om guiden

I den här guiden får du lära dig att systematiskt analysera en utmaning, frågeställning eller ett problem genom att använda metoden Problemträd. Ett problemträd kan göras för olika syften, men med hållbarhetsglasögon på kan det användas särskilt för att analysera hållbarhetsutmaningar. Med kunskap om vad som utgör hållbarhet och inte i bakhuvudet kommer du både kunna se fler hållbarhetsutmaningar och du kommer kunna **analysera** dem mer systematiskt vilket ökar din förmåga att påverka och driva hållbar utveckling.

Systematiska hållbarhetsanalyser kan göras på olika sätt beroende på om du vill titta på en **process** i en livscykelanalys, en **struktur** i samhället (exempelvis bostadsmarknaden), ett **system och dess effekter** (t.ex. bilar och trafiksystemet), en **tjänst** eller något annat. Den här guiden är inte heltäckande och det finns såklart andra andra metoder som t.ex. en ABCD-dialog eller livscykelanalys. De kan användas för olika syften eller för att komplettera varandra. En analys genom ett problemträd kan till exempel användas för att ingå i en ABCD-dialog eller vara en del av en LCA-analys för att titta närmare på specifika problem eller utmaningar i en större kedja.

i

Kom ihåg att de flesta effekter och problem uppstår på grund av att olika delar av ett system agerar separat men tillsammans bidrar till en viss dynamik. Det kanske är så att det inte är någon enstaka person eller aktörs fel men att sättet som samarbeten eller beteenden sker på utgör ett problem. Det är alltid viktigt att kunna stötta ens resonemang med källor och fakta som visar på att svaret till ”varför?”-frågan är rimligt.

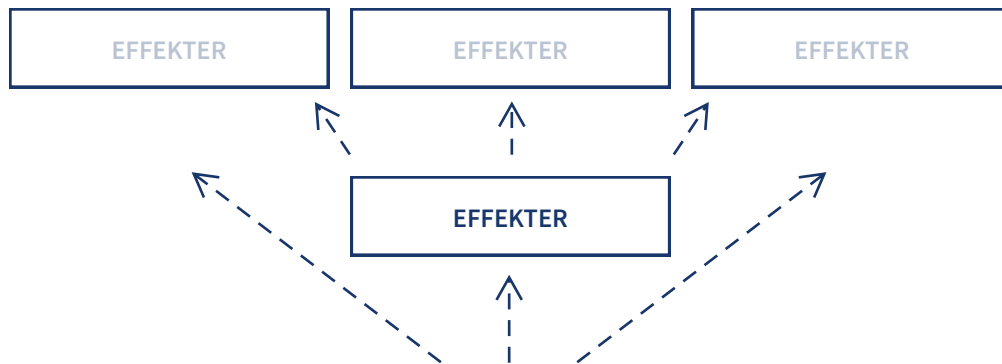
Att börja i problemet: Fråga alltid varför

När vi ställs inför ett problem eller utmaning och vill veta *hur problemet uppstod* eller vad det kan få för *effekter* börjar vi med att ställa frågan ”Varför?” i flera steg för att spåra källan till problemet.

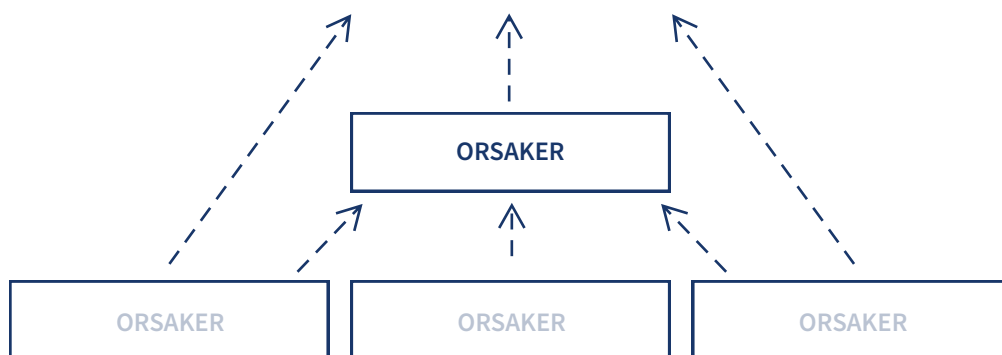
Gör såhär:

1. Rita upp ett träd med stam, rötter och grenar.
2. På stammen skriver ni vad ert valda problem är.
3. På rötterna skriver ni vad ni ser för orsaker till problemet. Fråga er alltså *varför* just detta problem uppstod.
4. För varje orsak ni kommer på, försök spåra roten även till den orsaken genom att fråga er *varför det är så*. Snabbt exempel: Orsaken till problemet att jag inte har några pengar är att jag tappat min plånbok. Varför har jag tappat min plånbok? För att jag har hål i jackfickan. Varför har jag hål i jackfickan? För att ... Osv.
5. På trädets grenar skriver ni vad ert problem får för effekter för hållbarhet. Fråga er alltså *varför det är ett problem för hållbarhet*? Vad kan problemet leda till? Här blir det relevant att plocka fram era kunskaper om vad som utgör hållbarhet och inte. Hur påverkar det hållbarhetsprinciperna, *varför är problemet ett hot mot dem*?
6. För varje effekt ni kommer på, försök spåra vad de effekterna i sin tur kan få för möjliga effekter i nästa led.
7. Titta på ert träd och diskutera. Saknas något? Bör någon effekt och orsak byta plats nu när ni kartlagt allt?
8. Försök hitta lösningar till ert problem! Nu när ni vet vad som har lett till ert problem och vad problemet i sin tur kan leda till blir det lättare att kunna se var bland alla steg vi kan hitta lösningar. Alla idéer kanske inte löser hela problemet, med en del av det.

Problemträdet ger oss högre detaljnivå och mer kunskap och insikt i vårt problem för att bättre förstå det och kunna säga något om det som helhet - och för att kunna hitta lösningar.

Ursprungligt problem / Huvudproblem

5 ”varför”

Ett annat, kanske snabbare, sätt att analysera orsaker och effekter på ett problem, utan att göra ett helt träd, kan vara att bara ställa sig ett par ”Varför?”-frågor.

Ett exempel på problem: Vi har ett växande problem med matförsörjning i världen.

1. *Varför* är det ett problem för hållbarhet? – För att den mat vi producerar kräver för mycket landyta för att produceras jämfört med vad vi får ut av den i matväg. Det innebär att för mycket natur trängs undan i produktionen (hållbarhetsprincip 3), men maten räcker ändå inte till alla på jorden (hållbarhetsprincip 4 om hinder för hälsa).

2. *Varför* använder vår matproduktion för mycket yta? – För att vi bl.a. har ett stort fokus på animaliska produkter som kött, vilket kräver att djuren behöver stor yta att röra sig på. Jämfört med ytan som krävs för odlingar så ger animalisk produktion mindre mängd färdig mat per använd landyta. (Kan finnas flera anledningar)
3. *Varför* har vi ett så stort fokus på animaliska produkter? – För att många i Sverige, och i världen, tidigare har haft begränsade kunskaper om att laga helt vegetariska rätter.
4. *Varför* har inte så många haft kunskap om vegetariska rätter? – För att det många fått lära sig som klassiska recept främst har varit köttätter.
5. *Varför* har de klassiska recepten varit främst köttätter? – För att historiskt sett har det varit både dyrt, fint och unikt med kött och därför var det främst det som spreds vidare i kokböcker för att visa status.

Efter 5 ”Varför?” har vi nu hittat varför matförsörjning kan utgöra ett problem för hållbarhet (dvs. naturen undanträngs), vad och vilka som orsakar det (vår historia och uppfattning om mat), och kan börja titta på lösningar någonstans i kedjan.

Vad får vi ut av detta?

När vi gjort vårt problemträd eller ställt våra 5 ”Varför?” kan det hjälpa oss att avgöra flera saker:

1. Om saken i fråga verkligen är ett problem, och i så fall för vem/vad. För hållbarheten i samhället och vår planet? Eller för en viss intressegrupp eller person?
2. Omfattningen på problemet, dvs. hur stort eller allvarligt det är.
3. Vad som kan göras annorlunda för att lösa problemet.
4. Vilka som bidrar, både till problemet och vilka som skulle kunna vara del av en lösning.